

Kultura

Miren Artetxe

DSS2016 eta parte hartzea. Sarean zuloa

Hasi bada hasi da. Donostia Europako Kultur Hiriburu dugu, jaun, andere eta bestelakook. Aspaldi sartu zitzaigun kontzeptua begi-belarrietatik, baina, hasi behar zuen eta hasi da. Giza eskubideak, elkarbizitza, elkartasuna, identitatea eta aniztasuna; prozesua eta legatua. Eta arrapaladan etorri dira danbor hotsak, pantaila erraldoiak, argiak, zubiak, topak eta brindisak.

Eta ez dezagun gure burua engainatu. Ez bageunden jakinaren gainean, jakin nahi izan ez dugulako da. Kultur Hiriburutzak eragin kulturala –eta, beraz– sozioekonomikoa izango du datorren urtetik aurrera ere, eta ez Donostian soilik. 2016 Desokupatu mugimenduak gonbidatuta Euskal Herrian izan zen Manuel Delgado antropologo katalanak horrela laburbiltzen ditu hiriburutzaren ondorioak 2015eko maiatzean eginiko elkarrizketa batean: prozesu honen legatua hiri garestiago, eksklusibo, eta, beraz, baztertzailleagoa izango da. Bistan da lotura giza eskubideekin, elkarbizitzarekin, elkartasunarekin, aniztasunarekin eta identitatearekin.

Hasieratik eman du zer pentsatua proiektuak, eta nabar-menak izan ditu zenbait arrakala. Baina, badirudi inaugurazioan hasi zela dena. Inaugurazioek horixe dute ona eta txarra. Donostiako Piratak Alderdi Ederren topa egiten ari ziren bitartean, azken prestaketa lanak kontrolatzen ari zen Hansel Cereza, Bartzelonako 1992ko Olinpiar Jokoetako eta 2004ko Kulturen Forumeko inaugurazio ekitaldien diseinatzailea. Handik ordu batzuetara, mingainak mizto, zabalik espero gabeko ahotan ere. 660.000 euro *horretan* xahutu izanaren zentzugabekeria. Alderdi emozionalari garrantzia

emango zion ekitaldiak inor gutxi hunkitu izana (jakinda gu-rean *Baga, Biga, Higa* entzunda oilo-ipurdia jartzea erreflexu eraikia dela). Cereza(ren) ulertu ezina. Etorri dira adieraz-penak, artikuluak, eta eztabaida; eta kritika egin dugu argien erabileraz, fokua argietan.

Alde ederrekoa, Alderdi Ederren alfonbra urdin parodikoaren oinetan egindako herri-brindisa. Gutxi baitira, Piraten gisan, arreta produktutik haratago prozesuan jarri dutenak. Gorka Bereziartuak *Argia*-ko blogean idatzi duen bezala, ikuskizunaren beraren desegokitasuna «kontratazio-moduaren albo-kalte» gisa uler liteke; eta zentzu horretan, diskurtsoaren eta praktikaren arteko aldea da larria, Bereziartuaren ustez, 'parte hartzea' bezalako kontzeptuak aldarrikatzen dituztenengan.

Izan ere, DSS2016k bere zutoihal bihurtu du hiritarren parte hartzearen kontzeptua (orain, parte hartzea kontzeptua baita). Hala, Cerezaren esanetara, mila lagun inguru aritu ziren inaugurazio ekitaldiko entseguetan parte hartzen eta 300 bat boluntario aritu ziren egunean bertan lanean. Eta boluntarioak biltzeko kanpainak aurrera darrai, urte osoan zehar antolatuko diren ekitaldietarako. Boluntarioak ez, 'saregileak', DSS2016ren hiztegia erabiliz. Alta, lehen aipatutako Manuel Delgadok ekitaldi handi horiek publizitate operaziotzat ditu. «Spot erraldoi» horietan hiritarrek figurante papera besterik ez omen dute izaten, makroekitaldi bakoitzari tokian tokiko kolorea emateko. Txalaparta hotsak eta lasto fardoak ez direlako aski balio unibertsal abstraktuen jokerrari zentzua emateko.

Tranpa bera ikusten dut, maila txikiagoan –eta aldi berean asaldagarriagoan– urtarrilaren 7ko Argi-gerrilla ekin-tzan. Potentzia handiko linternak, 30 boluntario, eta aurrez planifikatutako argi eszenak Donostiako txoko jakinetan. DSS2016ko komunikazio taldearen arabera, «herritarrek espazio publikoak eraldatzeko duten ahalmenaren erakus-le da guerrilla [*sic*] lighting ekintza, izan ere boluntarioen parte hartzea behar-beharrezkoa da ekimena aurrera eram-an ahal izateko». Izan ere, kausazko lokailua. Are gehiago:

«Argi-ekintza honekin, beren ingurunean ikusten eta atzema-
ten dutenaren sortzaile bilakatzen dira herritarrak». Sortzaile.
Eraldatzaile. Gerrilla. Ekintza. Ezin burutik kendu Maialen
Lujanbiok urtarrilaren 13ko *Sinadura*-n mahai gainera eka-
rritako sinonimoen ekuazioa.

Baina esanahien perbertsioaz akusazioak egiten ari naizen
honetan, aitor dezadan: fede ona egon badago. Ezin pentsa li-
teke DSS2016ko proiektuan buru-belarri dabiltzan emakume
eta gizon horiek guztiak kultura hegemonikoaren errepro-
duktzorako engainu baten alde ari direnik. Asmo on horien
aterkipean proiektu eder askoak sortu dira, eta garatuko dira.
Eta proiektua kritikatzeko dugun askok dugu hanka bat loka-
tzetan, DSS2016k zuzenean edo zeharka finantzatzen duen
egitasmoren batean parte hartzen dugulako. Parte hartzeak
hori baitu. Sistema baten parte bihurtzen dela bat. Kontua
da zein sistema motatan gauden, eta sistema horretan zein
rol jokatzeko dugun.

Bertso Eguna. Feminismotik sarea josten

Sare guztiak ez baitira berdinak. Ezta parte hartze guztiak
ere. Azken aldiak badirudi parte hartzeak berak bermatzen
duela ekimen baten eraldatzailetasuna. Baina, parte hartze
sare guztiak ez daude eraldaketarako diseinatuta. Sistemak
norbere lekuari egozten dion funtzioak, balioek, estatusak
eta norbere jarrerak definitzen dute (besteak beste) norbere
agentzia maila. Eraldaketarik nahi ez duenak ederki babes-
tuko du proiektuaren muina parte hartzaile soilen ekintzai-
letasunetik. Enara Garciak, DSS2016ko parte-hartze ardura-
dunak, azpimarratu duenez, «laguntzaileek berebiziko lana
egiten dute. Haiek gabe proiektuak aurrera egin ahal izango
luke, baina, ez litzateke berdina izango». Garciaren hitzetan,
«boluntarioak ez daude ezein langileren ordean. Are gehiago,
uneoro izango dute kontratupeko profesionalen laguntza». Ezin
izan dut Bertsozale Elkarteaz gogoratzea saihestu.

Beñat Gaztelumendik *Argia*-n argitaraturiko elkarrizketan dioen gisan, askotan saldu dute eta dugu Bertsozale Elkar-tea eredugarritzat, eta horrek ez nau oso eroso sentiarazten. Baina, ezin da ukatu bertsolaritzak jakin badu tokian tokiko eta unean uneko egoerara egokitzen gure kultur eta gizarte ekosistemaxoan (eta ez naiz esaldi honetako «gure» definitzen ahaleginduko), musu-trukeko lanagatik izan dela hein handiengan, zorionez. Baina, urtarrilaren 21ean Euskaltzaleen Topaguneak antolatutako jardunaldietan agerian geratu zenez, badugu oraindik zer ikasia autoeraketaz eta ahalduntzeaz.

Feminismotik hartuta ekarri dugu 'ahalduntzea' gurera. Eta horretaz ere aspalditxotik ari da talde-gogoeta eraikitzen bertsolaritzaren inguruan, berriz ere, bertsolaritzaren mugimendua genero kontuetan eredugarri ikusteraino, barrutik zein kanpotik. Lujanbio txapeldun, Uxue Alberdi eta Ainhoa Agirrezaldegi diskurtsoaren bide-urratzaile, emakume bertsolari talde saretu bat eta Elkartean bertan genero batzordea. Eta egindako bidearen erakusle, genero-gaiak ardatz izan zituen 2014ko bertso egun polemikoa.

Pasa dira bi urte, eta urtarrilaren 30ean izan berri da 2016ko bertso eguna, eta aurtengoak ere eman du zeresana. Goizean saio musikatua izan zen Kursaal pareko taberna batean, eta arratsaldean ekitaldi nagusia Kursoalean. Hala, arratsaldeko saio osteko lehen tragoa hartzen ari ginela iritsi zen komentario –jo dezagun– anonimoa. «Saioa polita; egia esan urtero izaten da polita. Generoari buruzko hura izan ezik». Orduantxe esaten ari ginen saioa ez zitzaigula gustatu, eta genero ikuspegiari dagokionez, hutsune nabarmenak izan zituela. Bertsofeminaziak, kontzeptu gisa.

Aipatuko nuke arratsaldeko saioan, hots, ekitaldi nagusian, nabarmena izan zela emakume 'kupoa' bete nahia, eta aurren ere ez genuela bi emakumeren artean osatutako saiorik aditu ahal izan. Esan behar dut gai irekiak ere egon zirela, bi gizon bikote eta guraso paperean, esaterako, eta gero eta erosoagoak ari direla bilakatzen horrelakoak (bertsolariek ez zuten sentitu 'ama nor zen' zehazteko beharrik). Rol estereotipatuak

makina bat izan ziren, ordea (esaterako, jubilatutako aipatzerakoan, beste askoren artean ageri zitzaizkigun haurrak zaintzen zituen emakumea, batetik, eta «oraindik lanean» ziharduen gizon igeltseroa, bestetik). Goizeko saioan, aldiz, oso agerikoa izan zen genero ikuspegiaren lanketa, kupotik haratago. Estitxu Eizagirrek gidatutako saioan Ane Labaka, Maialen Lujanbio, Beñat Gaztelumendi, Miren Amuriza, Nerea Elustondo eta Rosi Lazkano aritu ziren kantuan, eta Idurre Eskisabelen testuek ederki jantzi zuten bertsolarien jarduna. Esango nuke arratsaldekoa baino dezentez saio guttagarriagoa izan zela –ikusipuntu ez bertsofeminazi batetik ere–. Arratsaldekoaren aldean xumeagoa, intimoagoa, eta merkeagoa. Hori ere ez da kasualitatea.

Joshua Fishman eta Angela Davis (oh, Angela gurea) koktel-ontzian sartuz, iruditzen zait ‘genero arnaguneak’ sortzen ari direla bertsolaritza ere, baina oraindik ez diotela sistema osoari (batzuek) nahi adina eragiten. Denbora behar dela esango dit batek. Gogoia behar dela beste batek. Eta biek izango dute arrazoi.

Maskaradak, buhaminak eta ikusezintasuna

Parte hartzea, jarraitutasuna eta berrikuntza. Zuberoan badakite zerbait horretaz. Aurtengo maskaradak (ere) horren adibide. Euskal Kultur Erakundearen hitzetan, «Xiberutarrak bizitzeko kostaldera joatearekin gelditu baldin baziren ere, berriki berriz bizi-bizi hasi dira, tradizioa eta modernismoa nahasten jakin duten tokiko jendei esker». Aurten sohütarrak (gehienbat Hoki baserri-auzoko euskal hiztunek) eskainiko dituzte maskaradak, hamahiru urte eta gero, berriz. 2003an eman zituzten azken aldiz, eta orduko kherestua da maskarada hauetako bi errejentetako bat (hots, bi gizonetako bat). Belaunaldi berri bati egokitu zaio lekukoa hartzea oraingoan, eta 38 lagun ibiliko dira, urtarrilean hasi eta apirilera arte, ohiturak eta aldaketak gorpuzten.

Beti berdintsuak diruditen arren, maskaradetako berrikuntzak esanguratsuak izan ohi dira urte batetik bestera, maskaradek inauterien funtzio soziala betetzen segitzen duten heinean, eraldaketarako eragile ere badirelako. Aurten, adibidez, ez da jaunaren ezpata zorrozituko duen xorrotzik. Horien ordezko, bi artzain izanen dira. Emakumeak biak. Eta artzainek eta artaldeak osatuko dute maskarada haue-tako buhame taldea edo, Allande Sokarrosek definitu gisan, *Buhamina* taldea. Izan ere, denak emakumeak dira, eta horrietako baten peredikuak kutsu feminista ere ba omen du (ez gaitezen asalda: «maskaraden moldean, bromaz josia», beti ere). Are gehiago: neskak gehiengo dira aurten parte hartzaileen artean. Sokarrosen artikuluan atentzioa eman didana, ordea, lerro-burua da. Testuan zehar argi ageri bada ere aurtengo aldaketa nagusietako bat emakumeen presentziaren eta rolaren ingurukoa dela –esan beharrik ez da Zuberoan ere espazio publikoa ez dela bereziki emakumeen esparrua izan, inauterietan ere–, horratx, lerro-burua: «Gaztetasuna eta berezitasuna». Ikusezintasuna, bi zentzutan. Ai, Angela, pasa zaitez Oskixeko gainetik ere.

Ez baita erraza. Terminologia modernoa erabiliz, lurra prestatu egin behar da goldea –eta ez arrabola– pasatzeko. Generoaren eta parte hartze esanguratsuaren gaiak gogoe-ta eskatzen dute gugandik. Baina, onar dezagun: zer egingo genuke horrelako buru-lanik gabe? 2016 honek plazaratzen dituen zalantzetatik abiatuz berriak sortuko zaizkigu, zorionez. Lujanbiok bertso-eguneko agurrean bota zuen gisan, dudak ditugunez bizirik gaude. Pena metonimiko bakarra, hausnarketa-lagun izan ohi dugun kafea garestiago ordainduko dugula aurten. 🍷